

Értékek és összefüggéseik

Szabó Tünde

Erdélyi Margit nemrégiben megjelent legújabb monográfiája az *Esztétika – Irodalom – Kommunikáció* címet viseli. Erdélyi Margit, a Selye János Egyetem Tanárképző Karának alapító dékánja, egyetemi professzora, ezzel együtt igen nagyszámú publikációval, monográfiával, tanulmánykötettel büszkélkedhet. Utóbbi könyve tudományos körökben rendkívül fontos kiadványnak bizonyulhat. A szerző három nagy témakört érintve – dráma, színház, kultúra; esztétika, irodalom, olvasás; nyelv, fordítás, kommunikáció – bőséges szakirodalmat felhasználva, az őt magát és másokat foglalkoztató kérdésekre keresi a választ. Szerkezetét tekintve legújabb könyvét Erdélyi Margit három fejezetbe rendezi, amelyeket további alfejezetek bővítenek.

Az első fejezet *Dráma – Színház – Kultúra*, már a címből is észrevehető, hogy tág témakört foglal magában. Olvashatunk itt többek között az „Ádámjátékokról”, a drámában rejlő katartikus élményről, a színház és a dráma művészet viszonyáról, majd betekintést nyerhetünk a drámapoétikai vizsgálódásokba, amelyek szintén több tárgykört foglalnak magukba. A szerző elsődlegesen az Ádámjátékok „valóságtöltetének” és misztikus elemeinek oppozíciójával foglalkozik. Példaként a világirodalomban is ismert magyar remekművet, Madách Imre *Az ember tragédiája* című alkotását tünteti fel. Összeveti a Biblia történetével, majd tovább olvasva párhuzamot von John Milton eposzával és összefüggésbe hozza Örkény István drámájával, az úgynevezett emberiségtörténetével is. Látjuk a bibliai és madáchi allúziók feltérképezését Örkény *Pisti a vérzivatarban* című drámája kapcsán, melynek immár jellegzetes posztmodern tartozéka az intertextualitás jelensége.

A következő fejezetben a dráma létfontosságú tényezőjének a katartikus élmény átélésének feltételeit boncolgatja a szerző, és meghatározza a katarzis irodalomelméleti fogalmát s annak pszichológiai vonatkozásait. Hangsúlyozza, hogy a Szókratész előtti görög filozófia is felfigyelt már a katartikus élményre, s természetes odafigyeléssel emeli ki Lukács György elméletét e témában. A szerző többek között a lukácsi fogalomhasználatot sem hanyagolja el az általa vizsgált szépirodalmi és tudományos kontextusban. Vizsgálódásait a tragikuság katartikus megélésére szűkíti a befogadó és a befogadás szemszögéből. Erdélyi Margit meglehetősen fontosnak tartja Arisztotelész álláspontjáról indítani a témát, majd felsorakoztatja a Lessing, Corneille, Nietzsche és Groce által kidolgozott elméleteket is. A fejezet írója nem siklik el a dráma egyik sajátos esztétikai minősége, a tragikusság felett sem. A tragikum jelenléte az igazi nagy drámák mozgatóereje. Ezen szakasz zárósója nyomatékosítja, hogy nagy befolyást gyakorol a tragikusság megjelenítésének mértékére az adott társadalom teherbíróképessége, amely korszakonként variálható.

A szerző vizsgálódásainak izgalmas témaköreibe beletartoznak a következő alfejezetek is, amelyeket *A színház- és drámapedagógia kölcsönös áthajlásai és Drámapoétikai vizsgálódások - másképpen* megnevezéssel jelöl. Az utóbbit szeretnénk kiragadni közülük. Ez a széles témakör több alfejezetből tevődik össze: *A dráma és rokonai, A színház misztériuma, A dráma és iskola, Sajátos értékek a drámában és Kalandozás a drámakultúrában*. Az értő olvasónak és egyben az érdeklődő olvasónak e fejezetek a bőséges szakirodalom okán is rendkívül jó útmutatást nyújthatnak a drámaolvasás és a drámatanítás terén. A szerző olyan neves kutatók munkáinak részletes ismertetését nyújtja, mint Bécsy Tamás, Martin Esslin, Peter Brook, Jerzy Grotowski, Gavin Bolton, Szauder Erik, P. Müller Péter és mások.

Időszerűsége és nélkülözhetetlensége révén szeretném kiragadni *A dráma és iskola* című alfejezetet. A szerző arra nézve, hogy motiváljon a dráma tanítására, a drámapedagógia kultiválására, Gavin Bolton *A tanítási dráma elmélete* című könyvét veszi alapul, mely magyar nyelven Szauder Erik fordításában jelent meg. Bolton felvonultatja a nevelés és oktatás szempontjából pedagógiailag leginkább hasznosítható drámai elemeket és drámapedagógiai munkatípusokat. Véleményünk szerint a pedagógia ezen ága meglehetősen jó irányba terelheti az oktatás hatékonyságát. Olyan élethű helyzetek létrehozására nyújthat lehetőségeket, amelyek nagy mértékben segíthetik a diákok kreatív gondolkodását, a tananyag elmélyítését a megfelelő gyakorlatsorok alkalmazásával. Erdélyi Margit Boltonon kívül több drámapedagógiában érdekelt szakember véleményét és szakkönyveit is az olvasó elé tárja. A témakör specialistáinak tartalmas szakirodalmat mutat be, a laikus olvasónak pedig egy még mindig kevésbé ismert pedagógiai módszer prezentálásával szolgál.

A következő fejezet, *Eszztétika – Irodalom - Olvasás* szintén tág, de kompakt témakörnek bizonyul. Mint az előző részben, itt is több kérdéskör részletezését találjuk: *A posztmodern néhány hozadékáról, Értékalakzatok az epikai műben, A játékosság poétikai megoldásai, Reflexiók az ezredfordulón, Az olvasó dialógusai, Értékekkel gazdálkodók*. Az első alfejezet a posztmodern jegyeit, tulajdonságait felsorakoztatva, több hivatkozással, nehézségek nélkül befogadható összefoglalót nyújt az olvasó részére. Az *Értékalakzatok az epikai műben* elnevezésű alfejezet a kortárs magyar irodalom egy ismert művét, a Závada Pál által írt *Jadviga párnája* címűt használja példaértékű korpuszként az elemzésben. A szerző célja e konkrét irodalmi mű értékalakzatait vizsgálni. A *Jadviga párnája* több szempontból is érdekes lehet az érdeklődő olvasó számára: nem szokványos elbeszélő módjával, a szereplők kommunikációjának furcsaságaival, néprajzi különlegességeivel, nyelvi-stilisztikai kivitelezését illetően szerfelett érdekes regénynek bizonyul. Erdélyi Margit könyvében az említett jelenségek bő példatárát vonultatja fel.

A játékoság poétikai megoldásai című részben a gyermekirodalomból merített példaversek sorával találkozhatunk. Párhuzamot von a szerző Szabó Lőrinc és Weöres Sándor gyermekeknek írott versei között. Mindazonáltal a gyermekirodalom keretein belül a vers módszertani feldolgozásai kapják a legnagyobb teret, ezek után pedig egy másik domináns gyermekirodalmi műnemről van szó, mégpedig az epikáról.

Az ezt követő rész, *Reflexiók az ezredfordulón*, korszerű társadalmi jelenségekkel foglalkozik. A globális kultúraválság a humán értelmiséget is nagyban érinti. A könyvnyomtatás, Gutenberg zseniális találmánya háttérbe szorult, mióta az információk audiovizuális hozzáférhetőségének szélesre tárultak a kapui. Ez a jelenség főként az ifjabb generációkat érinti, ezért elengedhetetlen, hogy az oktató-nevelő humán értelmiség se hagyja figyelmen kívül a változtatás igényét.

Az olvasó dialógusai című fejezetben sem elhanyagolható problémakör merül fel, amely mind a pedagógusi pályán levő szakembereknek, mind az értő és irodalmat kedvelő olvasók számára hasznos és megszívlelendő. A fejezet fő gondolata az intellektuelek teendőire összpontosít a társadalom okozta értékátrendeződések folyamatában. Ezen személyek számára elengedhetetlen a humán műveltség és művelődés hozzáillő tekintélyének megtartása. A szerző így vélekedik: „Korunk irodalomoktatása akkor lesz effektív, ha tudatosítjuk, hogy az irodalmi művek értéke és jelentése nem egyszer s mindenkorra adott, hanem a mindenkori olvasóval való párbeszéd során szabadítja fel a saját immanenciájában vagy a külső viszonyulásaiban rejlő lehetőségeket, akkor mutatja meg valódi vagy elfogadható pozitívumait, mínuszos jegyeit, sőt hiátusait is, ha kommunikációs hatás- és élményfolyamatba lép a befogadóval.” (114)

Erdélyi Margit továbbá a szerző és a műalkotás kapcsolatát vizsgálja Jacobson kommunikációs megközelítésének, Lotman és Husserl gondolatmenetének a vetületében. Foglalkozik Hankiss Elemér, Friedrich Schleiermacher, Martin Heidegger, Hans George Gadamer, Hans Robert Jauß témához kapcsolódó műveivel.

A szerkezetileg három nagy fejezetből álló kötet utolsó fejezete, *Nyelv - Fordítás - Kommunikáció*, amely öt alfejezetet foglal magába (*Kánon és műfordítás, Fordítás és fordítás a kánonban, A műfordító köztesléte, A tolmács „hangja”, A fordítók kommunikációja*), főképp a tolmács szakmában tevékenykedők részére, de a laikus olvasó számára is sok információval szolgálhatnak. A szerzőt legfőképp a tolmács „beszéde”, a műfordító „jelenléte”, és a műhöz való viszonyulása foglalkoztatja. Szemléltető példaként a *Fordítás és fordítás a kánonban* című alfejezetben Goethe egyik versét Kálnoky László és Csorba Győző magyar nyelvre történő fordításában láttatja. A két fordítás nyelvezete jelentősen eltér egymástól, a szerző álláspontja pedig a következő: „Mi a filológiai pontosságot csakúgy partoljuk, mint a költői leleménységet.” (176)